

УДК 343.85

О. С. Шереметкандидат юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет**ЗАВДАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ**

У статті стисло проаналізовано економічні процеси в державі. Визначено, що від рівня економічного розвитку держави залежить те, які завдання вона перед собою ставить, та рівень показників, яких вона спроможна досягти, використовуючи свої економічні можливості. Окреслено основні завдання органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинам у сфері економіки та забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: громада, органи місцевого самоврядування, злочин, економічна безпека, запобігання злочинам.

I. Вступ

Увесь соціальний організм, як відомо, потребує в процесі своєї життєдіяльності матеріальних витрат, а ефективно виконання державою своїх функцій пов'язане з адекватними їх природі видатками, тому економічна політика держави є наріжним каменем, який зумовлює соціальну, правову, ідеологічну політику держави. Від рівня економічного розвитку держави залежить те, які завдання вона перед собою ставить, та рівень показників, яких вона спроможна досягти, використовуючи свої економічні можливості. Забезпечення економічної безпеки держави, інших суспільних інституцій та громадян є запорукою не тільки економічного поступу, а й нейтралізації або стримування суспільно негативних явищ (неможливість забезпечити адекватне задоволення соціальних і біологічних потреб людини, злочинність, інша соціальна девіантність тощо), що стають на заваді повноцінному життю людини та суспільства.

II. Постановка завдання

Метою статті є висвітлення питань про місце та роль органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинам у сфері економічних відносин, вплив міської громади на формування економічної політики держави. Окреслено спірні питання, що виникають під час спільних дій правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування при проведенні запобіжних заходів щодо охорони громадського майна, виробництва, виявлення порушень у сфері економіки.

III. Результати

Відомо, що злочинність у сфері економіки є суттєвим деструктивним фактором її оптимального розвитку, тобто певного історичного періоду, що відповідає потребам суспільства, згідно з рівнем розвитку гуманітарної сфери (погляд на місце людини в суспільстві та значення суспільства в її житті,

забезпечення прав людини на достойний рівень життя тощо), рівнем розвитку технологій, наукоємності виробництва, масштабом потреби в некваліфікованій праці, іншими чинниками, згідно із суспільним поділом праці.

Економічні злочини досить часто кваліфікують як такі, що спричиняють значні збитки державі чи окремому колективу, тобто громаді. Зазвичай за структурою економічної злочинності близько половини становлять злочини проти власності, стільки ж у сфері службової діяльності та близько третини – це злочини у сфері господарської діяльності.

Високий рівень злочинності у сфері економіки є фактором системного порядку, який може вплинути й реально впливає на стан злочинності взагалі. Він не лише зумовлює негативні зміни в інших видах злочинності згідно з її структурою, а й опосередковано, впливаючи на економіку держави, послаблює можливості останньої та інших суспільних інституцій забезпечувати належне функціонування та розвиток системи запобігання злочинів, а також "інвестувати" свої кошти в різноманітні програми протидії злочинності загалом, які, як свідчить досвід іноземних країн, є більш економічно вигідним, ніж каральна політика, за умови, що держава за таких обставин взагалі може забезпечити її необхідний рівень функціонування.

Проблемам запобігання злочинам у сфері економіки України останнім часом приділяють значну увагу. Їх розглядають не тільки на рівні наукових публікацій, монографій, статей, у підручниках та навчальних посібниках – вони є предметом аналізу на рівні дисертаційних досліджень та правозастосовної практики. Значний внесок у дослідження економічної злочинності було зроблено П. П. Андрушком, В. І. Борисовим, В. В. Голіною, Н. О. Гуровою, І. М. Даньшиним, А. П. Закалюком, В. С. Зеленецьким, О. Г. Кальманом, О. М. Костенком, О. М. Литваком, О. М. Литвиновим,

М. І. Мельником, В. О. Навроцьким, М. І. Пановим, В. М. Поповичем, В. Я. Тацієм, В. І. Шакуном та ін. Публікації цих авторів мають суттєве наукове та практичне значення.

Відомо, що для досягнення відповідного рівня економічного розвитку будь-яка держава потребує того, щоб стан економічної злочинності перебував у допустимих межах і відповідав урівноваженим умовам функціонування суспільства. Для України ефективна протидія злочинів у сфері економіки є, з огляду на зазначене, стратегічним питанням. Тому правоохоронним органам і місцевим громадам необхідно зосереджувати увагу на таких концептуальних питаннях, як кримінологічна характеристика злочинності у сфері економіки, закономірності її існування, детермінація. Інший напрям діяльності – це проблемні моменти у практиці запобігання злочинам у сфері економіки. На нашу думку, тут треба належним чином враховувати основи теорії запобігання злочинів. До таких праць, безумовно, необхідно зарахувати, насамперед, монографії, що присвячено дослідженню стану й головним проблемам запобігання економічної злочинності, а також проблемам протидії тіншової економіки.

Так, В. М. Попович, досліджуючи проблеми виникнення та функціонування тіншової економіки, не тільки розкриває її основні складові, а й піддає справедливій критиці відсутність широкомасштабного моніторингу джерел тіншової економіки, вказує на те, що рівень взаємопроникнення в економіку країни, відтворення криміногенного потенціалу впливає на економічну безпеку держави. Науковець зазначає, що руйнація економіки країни спричиняє принизливе безробіття, зuboжіння та вимирання народу. Водночас дослідник наголошує, що ресурси країни не безмежні, тому ці руйнівні процеси необхідно зупинити [1, с. 83–85].

В дослідженні питання еволюції злочинності у сфері економіки, її соціально-правової сутності, тенденцій розвитку та проявів як результату дії соціально-економічних протиріч суспільства простежується висновок О. Г. Кальмана про те, що будь-яка система економічних відносин, незалежно від її політико-юридичної природи, через іманентні їй протиріччя розвитку та особливо – їх загострення на певних історичних етапах здатна породжувати злочинність у сфері економіки та зумовлювати інтенсивність її проявів, а також про те, що неможливо нейтралізувати криміногенне підґрунтя злочинності у сфері економіки доти, доки в державі не буде встановлений економічно обґрунтований, реальний організаційно-правовий контроль за сферою економічної діяльності та створені прозорі механізми такого контролю, за яких підприємцям було б недоцільно

порушувати чинне законодавство, а державним службовцям – займатися корупційною діяльністю у сфері регулювання економічними процесами [2, с. 17, 23]. Отже, науковець доходить цілком закономірного для діалектичного підходу висновку про те, що, з одного боку, протиріччя в системі економічних відносин іманентні їй та за певних обставин можуть зумовлювати високоінтенсивну злочинність у сфері економіки, а з іншого – не долаючи самих протиріч, за допомогою поєднання свободи та соціального контролю можна досягти нейтралізації криміногенного підґрунтя злочинності у сфері економіки, тобто, не змінюючи природи самих економічних відносин і пов'язаних із ними протиріч, нейтралізувати їхній криміногенний потенціал [2, с. 19]. Таке твердження, на нашу думку, є методологічно послідовним і вказує на те, що не бідність громадян визначає стан і обсяги економічної злочинності в країні, а загальна система політико-економічної та правової самоорганізації сучасного суспільства. Ми цілком погоджуємося із вказаними думками та вважаємо, що сьогодні це виявляється в парадигмі, яку можна умовно назвати “мінімум збитків для держави та суспільства, мінімум репресій, максимум реформ”.

Незважаючи на те, що злочинність у сфері економіки постійно видозмінюється, суттєво впливає на економічні процеси, корегує всі економічні параметри й показники функціонування суспільства, знижує ефективність державних соціально-економічних заходів впливу на розвиток соціальних процесів, це говорить про наявність тісного кореляційного зв'язку між економікою та злочинністю у сфері економіки. Поділяючи позицію О. Г. Кальмана, ми вважаємо правильним його визначення поняття злочинності у сфері економічної діяльності (економічної злочинності). Це соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, яке виявляється у вчиненні особами навмислих корисливих злочинів у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності у сфері виробництва, обміну, розподілу й споживання товарів і послуг з метою отримання доходу [2, с. 12].

Зрозуміло, що будь-яке поняття, яке окреслює певне соціальне явище, виконує це через певні причини, на типовому рівні, зосереджуючись на найбільш загальних для конкретного явища положеннях. Визначення ж економічної злочинності, що запропоноване О. Г. Кальманом, по-перше, відповідає вказаній типовості, по-друге, сформульовано просто, лаконічно й зрозуміло. На нашу думку, в авторському понятті вказано всі вимоги, які висувають для дефінітивних узагальнень. Крім того, у визначенні економіч-

ної злочинності наголошено саме на юридично значущих ознаках економічного злочину.

Приділяючи увагу питанням кримінологічної характеристики злочинності у сфері економіки, необхідно вказати на те, що аналіз стану економічних злочинів, заснований лише на статистичних показниках і даних вибірових досліджень, не може правильно відтворити навіть структурних відносин у ній. Статистична картина економічної злочинності може зазнавати змін через зміни в законодавчому їх визначенні, правила реєстрації та обліку, активність діяльності правоохоронних органів щодо їх виявлення, тобто без відповідних змін у реальному стані економічної злочинності. Також треба розрахувати рівень латентності економічної злочинності за допомогою індикаторів латентності, зокрема індексу сприйняття латентності економічних злочинів, який необхідно розраховувати на підставі соціологічних методів опитування громадськості, підприємців, експертного опитування, контент-аналізу преси тощо, що можуть здійснювати саме органи місцевого самоврядування.

Крім того, відповідні відділи органів місцевого самоврядування мають відстежувати та ретельно аналізувати детермінаційний комплекс економічної злочинності: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні тощо, у тому числі й пов'язані з недоліками правоохоронної та правозастосовчої діяльності фактори. Зокрема, на особливу увагу, на нашу думку, заслуговує висвітлення значення соціально-психологічних факторів детермінації злочинності у сфері економіки, а саме – врахування традицій, менталітету громад, економіко-правову свідомість суспільства, а також правову свідомість громадян. Дійсно, треба погодитися з тим, що ефективне запобігання економічним злочинам можливе за умови формування та існування економіко-правової свідомості особи, яка відповідає б ідеології моральних засад існування суспільства в ринковій системі господарювання. Очевидно, що моральна та правова свідомість осіб, що здійснюють господарську діяльність, є наріжним каменем у мотивостворювальній та цілепокладальній складових свідомості людини, тому протидія зростанню криміналізації економіки починається з протидії утвердження стереотипу: “вперед до збагачення, долаючи будь-які перешкоди, у тому числі моральні та правові”, не забуваючи про просту істину – “сріблоробство – коріння всього злого”.

Згідно з факторами детермінації, органи місцевого самоврядування спільно з правоохоронними органами можуть запропонувати економічні, організаційні, правові, правозастосовчі заходи запобігання злочинам у сфері економіки, а також загальний механізм протидії злочинності. Адже, як слушно

наголошують О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, механізм протидії у змістовному плані передбачає різні підходи до висвітлення засобів досягнення мети (наукові, законодавчі, управлінські тощо) [3, с. 130–132]. Такі заходи повинні стати визначальними в системі запобіжних заходів, оскільки за своєю масштабністю, різнобічністю та всеосяжним характером вони становлять фундамент для здійснення всіх інших спеціально-кримінологічних заходів, профілактично впливають на всі детермінуючі фактори.

Сьогодні суспільна небезпека економічних злочинів суттєво підвищується як кількісно, так і якісно, тобто через збільшення розмірів збитків, кваліфікованіші способи вчинення, розширення масштабів корумпованості та організованості тощо. За таких умов очевидно та слушною є думка А. П. Закалюка та кримінологів економічно розвинутих країн про те, що є необхідність збільшити соціальні та економічні витрати на запобігання злочинів [4, с. 9–12]. Наполягаючи на тому, що запобігання економічній злочинності – це винятково складна багаторівнева та різнопрофільна суспільна діяльність, А. П. Закалюк наводить перелік суспільно-політичних, економічних і соціальних заходів [5, с. 173–178], які можна й необхідно вирішувати не тільки й не скільки “силовими” методами, а застосовувати широкі можливості місцевих громад.

IV. Висновки

Запобігання злочинам у сфері економіки, особливо на загальносоціальному рівні, може бути успішним лише в тому випадку, якщо з достатньою повнотою будуть виявлені внутрішні механізми злочинних проявів. Заплановані заходи, що проведуть лише правоохоронні органи, не будуть ефективними, якщо громада не виявить зацікавленості та принциповості в їх вирішенні. Органам місцевого самоврядування потрібно не тільки ретельно простежувати виконання запланованих запобіжних заходів, а й залучати активних членів громади для моніторингу та постійного контролю за діяльністю підприємств, організацій, інших економічних структур. Якщо такого не станеться, то, як зазначав А. П. Закалюк, заходи будуть черговою декларациєю влади, яких було вже безліч у минулому [5, с. 178].

Список використаної літератури

1. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології: монографія / В. М. Попович. – Київ: Правові джерела, 1998. – 448 с.
2. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та практичні проблеми: монографія / О. Г. Кальман. – Харків: Гімназія, 2003. – 352 с.
3. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія /

- О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : ХНУВС, 2011. – 308 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2016.

Шеремет О. С. Задачи органов местного самоуправления по противодействию преступности в сфере экономики

В статье кратко проанализированы экономические процессы в государстве. Определено, что от уровня экономического развития государства зависит то, какие задачи оно перед собой ставит, и уровень показателей, которых оно способно достичь, используя свои экономические возможности. Очерчены основные задачи органов местного самоуправления по предотвращению преступлений в сфере экономики и обеспечения экономической безопасности государства.

Ключевые слова: общество, органы местного самоуправления, преступление, экономическая безопасность, предотвращение преступлений.

Sheremet O. The Task of Local Authorities to Combat Crime in the Economy

The author provided a brief analysis of economic processes in the country. Determined that the level of economic development, depends on what tasks it sets itself and the level of indicators which it is able to achieve using their economic opportunities.

It is noted that the economic security of the state, other public institutions and citizens is the key not only to economic development but also neutralize or contain negative social phenomena.

The article is to address questions about the place and role of local authorities in preventing crimes in the sphere of economic relations, the impact of the community on the formation of economic policy. The author outlined the contentious issues that arise in the course of joint actions of law enforcement agencies and local authorities in carrying out precautionary measures to protect public property, production, violations in the economy.

Indicated that economic crime is often classified as causing significant losses to the state or a separate group, i.e. the community. Typically, the structure of economic crime, about half are crimes against property, as much in the field of performance and about a third – a crime in the sphere of economic activity.

It is noted that the high crime rate in the economy is a factor of the order system, which can affect real impact on the state of crime in general. He not only leads to negative changes in other types of crime, according to its structure, but also indirectly by affecting the economy of the state, reduces the possibility of the latter and other public institutions to ensure the proper functioning and development of crime prevention and "invest" their funds in various program against crime in general, which, as the experience of foreign countries is more cost-effective than punitive policy, provided that the state in such circumstances, in general, it can provide the required level of performance.

The basic task of local authorities to prevent crimes in the sphere of economy and economic security.

Put forward a paradigm that can be called "minimum losses for the state and society, least of repression, most reforms".

According to the determination of factors to local authorities in conjunction with law enforcement authorities offered to take economic, organizational, legal and law enforcement measures to prevent crimes in the economic sphere.

Key words: community, local government, crime, economic security, preventing crime.